1) בראשית יח' ב' – וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא ויריץ לקראתם.

2) רמב"ם הלכות אבל יד' א'–ב' – מצות עשה של דבריהם לבקר חולים...אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך...וגדולה הכנסת אורחים כהקבלת פני שכינה שנ' וירא והנה שלשה וכו'.

3) רבינו יונה בתוי"ט ברכות ג' ב'– דתנחומי אבלים מדאורייתא דבכלל גמילות חסד הוי וג"ח מן התורה כדאמרי' והודעת להם את הדרך זו ג"ח...הרבינו יונה.

4) משנת יעבץ יו"ד לז' ד"ה עיין– והיינו דהחיוב הוא רק מדרבנן, אבל הקיום הוא מה"ת.

5) קרית ספר שם– מצות גמילות חסדים דרך כלל הויא דאורייתא בכלל ואהבת לרעך כמוך ונלמד מדכתיב והלכת בדרכיו וגו' כמו שדרשו חכמים ז"ל ופרטי גמילות חסדים מדבריהם.

6) רמ"א או"ח שלג' ב'– ולא מקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינה סעודת מצוה רק סעודת רשות.

7) ספר החיים לר' חיים בן בצלאל אחי המהר"ל ספר פרנסה פ"ג– וראוי לאדם לקרב שכיניו ומיודעיו, אפילו הן עשירים יכניסם לפעמים לביתו כדי לכבדם. וזהו מצות הכנסת אורחים שמנו חכמים וכו'.

8) זיתי אשר פרשת לך לך– ונראה לבאר יסוד מחלוקתם, דיש לחקור בעיקר גדר מצות הכנסת אורחים, האם יסוד המצוה הוא מדין גמילות חסדים, לספק צרכיו של אדם שחסר לו דבר מה, וכעין מצות צדקה והלוואת ממון, או דילמא עיקר המצוה הוא לכבד את חבירו ולהראות לו את חשיבותו ומעלתו, ואף כשאין לו שום חסרון וצורך.

9) פתחי תשובה (יו"ד סט' יג')– כתב בסולת למנחה כלל ט"ו בשם ת"א מקום שהוזכר כבוד אורחים היינו כגון בעלי תורה ובעלי שם טוב ומע"ט או עני בן טובים או עשירים שראוי לכבדם שאינם עושים רעה ולא הקבצנים שעוברים ושבים בשביל טרף ומזון הם בכלל צדקה.

10) מנורת המאור ח"א עמוד לט'– והמשובח שבצדקה היא הכנסת האורחים, ושכרה גדול עד מאוד.

בענין גמילות חסדים והכנסת אורחים

א) "וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם" (י"ח ב'). וכתב הרמב"ם (הל' אבל פי"ד ה"א–ה"ב) "מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים וכו' ולהכנים האורחים וכו', אע"פ שכל מצוות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך וכו', וגדולה הכנסת אורחים כהקבלת פני שכינה, שנאמר וירא והנה שלשה אנשים". ומבואר מדברי הרמב"ם גודל מעלת מצות הכנסת אורחים, עד שאמרו שהיא כהקבלת פני שכינה. ואגב שבא לידינו ענין מצות הכנסת אורחים, נבוא לדון בגדר מצות גמילות חסדים בכלל, ובמצות הכנסת אורחים בפרט.

ב) והנה מפשטות לשון הרמב"ם מבואר דכל מצוות אלו של גמילות חסדים אינן אלא מדרבנן, וכמש"כ להדיא "מצות עשה של דבריהם", ואף שהן בכלל מצות ואהבת לרעך כמוך, מ"מ אינן אלא מדבריהם. אמנם מצינו בזה דעת רבינו יונה, שהביא התוספות יו"ט (ברכות פ"ג מ"ב), וז"ל "דתנחומי אבלים מדאורייתא דבכלל גמילות חסד הוי וג"ח מן התורה כדאמרי' והודעת להם את הדרך זו ג"ח", עכ"ל. ומבואר מדבריו דמצות ניחום אבלים היא מן התורה, משום שהיא בכלל גמילות חסדים, וגמילות חסדים עצמה היא מצוה דאורייתא. ונמצא דלכאורה איכא ב' חילוקים בין הרמב"ם לרבינו יונה, חדא בעיקר מקור מצות גמילות חסדים, דלהרמב"ם מקורה מקרא ד"ואהבת לרעך כמוך", ואילו לרבינו יונה מקורה מקרא ד"והודעת להם את הדרך". ועוד נחלקו בעצם גדר חיוב המצוה, דלהרמב"ם אינה אלא מדרבנן, ואילו לרבינו יונה הוי מצוה דאורייתא. ויש לעיין ביסוד מחלוקתם.

אולם באמת דברי הרמב"ם עצמם צריכים ביאור, דמחד גיסא כתב להדיא שכל מצוות אלו אינן אלא מדבריהם, ומאידך גיסא כתב שהן בכלל מצות "ואהבת לרעך כמוך", שהיא מצוה מן התורה, ולכאורה הדברים סותרים זה את זה. וכבר עמדו בזה רבים מן האחרונים. ובמשנת יעבץ (יו"ד סי' ל"ז ד"ה עיין) כתב בזה, וז"ל "והיינו דהחיוב הוא רק מדרבנן, אבל הקיום הוא מה"ת", עכ"ל. והיינו דאף שעצם החיוב לעשות מעשים אלו אינו אלא מדרבנן, מ"מ כשמקיימם הרי הוא מקיים בזה מצות עשה מן התורה של ואהבת לרעך כמוך. ונמצא דיש לחלק בין חיוב המצוה לקיום המצוה, דהחיוב הוא מדרבנן, אבל הקיום הוא מדאורייתא.

וכעין יסוד זה מצינו בדברי הגר"ח מבריסק בהלכות תפילה, שביאר בדעת הרמב"ן, דאף דס"ל שחיוב תפילה בכל יום אינו אלא מדרבנן, מ"מ בעצם מעשה התפילה יש קיום מצוה מן התורה. והיינו דאפשר שיהא חיוב המעשה מדרבנן, ואף על פי כן יהיה בו קיום מצוה דאורייתא. ולפי"ז יש לומר דה"ה בנידון דידן, דאף שחכמים הם שחייבו במעשים המסוימים של ביקור חולים, ניחום אבלים והכנסת אורחים, מ"מ המקיימם מקיים בזה מצות עשה דאורייתא של ואהבת לרעך כמוך.

ג) אמנם יש לבאר דברי הרמב"ם בדרך אחרת, ע"פ מש"כ הקרית ספר (הל' אבל פי"ד), וז"ל "מצות גמילות חסדים דרך כלל הויא דאורייתא בכלל ואהבת לרעך כמוך ונלמד מדכתיב והלכת בדרכיו וגו' כמו שדרשו חכמים ז"ל ופרטי גמילות חסדים מדבריהם", עכ"ל. ודבריו צריכים ביאור, מהו החילוק בין מצות גמילות חסדים דרך כלל שהיא מדאורייתא, לבין פרטי גמילות חסדים שאינם אלא מדבריהם. ואפשר לבאר כוונתו ע"פ מה שמצינו בכמה מקומות שהתורה קבעה עיקר החיוב וגדרו הכללי, ומסרה לחכמים לקבוע את פרטיו ושיעוריו. וכעין מה שמצינו בשיעור מקוה, וכן בדיני מלאכת חול המועד לשיטות שעיקר איסור מלאכה הוא מן התורה, אלא שהתורה מסרה לחכמים לקבוע איזו

מלאכה אסורה ואיזו מותרת. ולפי"ז י"ל דה"ה במצות גמילות חסדים, דהתורה חייבה את האדם בגמילות חסדים באופן כללי, אלא שמסרה לחכמים לקבוע את פרטי החיוב, כגון ביקור חולים, ניחום אבלים והכנסת אורחים. ונמצא דאין הכוונה שמצוות אלו הן חיובים עצמאיים מדרבנן שיש בקיומן מצוה דאורייתא, אלא שהן פרטי החיוב דאורייתא עצמו, שנתפרשו ונקבעו ע"י חכמים.

ד) נמצא לפנינו ג' דרכים בגדר מצוות אלו. לדעת רבינו יונה עצם החיוב הוא מן התורה, וכפי שלמד מקרא ד"והודעת להם את הדרך". ולדעת המשנת יעב"ץ בדעת הרמב"ם, החיוב הפרטי הוא מדרבנן, אלא שיש בקיומו מצוה דאורייתא של ואהבת לרעך כמוך. ואילו לפי מה שנתבאר בדברי הקרית ספר, עיקר החיוב הוא מן התורה, אלא שהתורה מסרה לחכמים לקבוע את פרטי החיוב. ויש להעיר עוד דמצינו בזה ג' פסוקים שונים, דהרמב"ם הביא קרא ד"ואהבת לרעך כמוך", רבינו יונה הביא קרא ד"והודעת להם את הדרך", והקרית ספר הוסיף גם קרא ד"והלכת בדרכיו".

ה) עד כאן נתבארו גדרי מצות גמילות חסדים בכללותה, ומעתה נבוא לדון בפרט אחד ממצוה זו, והוא מצות הכנסת אורחים, ולברר גדרה ויסודה בהלכה. ומצינו מחלוקת נפלאה בין הרמ"א לאחי המהר"ל בגדר מצות הכנסת אורחים, מי הוא בכלל אורח שאפשר לקיים בו מצוה זו. דהנה כתב הרמ"א (או"ח סי' של"ג ס"ב) (ולא מקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינה סעודת מצוה רק סעודת רשות". ומבואר מדבריו שאין מקיימים מצות הכנסת אורחים בהזמנת חבירו לסעודה בעלמא, אלא דוקא באורחים הבאים ממקום אחר, בין אם הם מתאכסנים בביתו ובין אם הם מתאכסנים אצל אחרים.

אולם בספר החיים לר' חיים בן בצלאל אחי המהר"ל (ספר פרנסה פ"ג (כתב "וראוי לאדם לקרב שכיניו ומיודעיו, אפילו הן עשירים יכניסם לפעמים לביתו כדי לכבדם. וזהו מצות הכנסת אורחים שמנו חכמים וכו'". הרי מבואר מדבריו דאף בהזמנת שכיניו ומכיריו לסעודה, ואפילו הם עשירים ואינם זקוקים לסעודתו, מקיים בזה מצות הכנסת אורחים. ויש לעיין ביסוד מחלוקתם, ובמה נחלקו בגדר מצוה זו, ומהו שורש החילוק ביניהם.

ו) ונראה לבאר יסוד מחלוקתם, דיש לחקור בעיקר גדר מצות הכנסת אורחים, האם יסוד המצוה הוא מדין גמילות חסדים, לספק צרכיו של אדם שחסר לו דבר מה, וכעין מצות צדקה והלוואת ממון, או דילמא עיקר המצוה הוא לכבד את חבירו ולהראות לו את חשיבותו ומעלתו, ואף כשאין לו שום חסרון וצורך.

דלפי הצד הראשון, מובנים היטב דברי הרמ"א, דדוקא באורח הבא ממקום אחר ואינו מצוי בביתו, ויש לו צורך באכילה ולינה וכיוצא בזה, שייך לקיים מצות הכנסת אורחים, כיון שבזה הוא ממלא את חסרונו ומספק לו צרכיו. אבל המזמין את חבירו הדר באותה העיר לסעודה, שאין לו צורך בכך, אינו מקיים מצות הכנסת אורחים. אולם לפי הצד השני, דעיקר המצוה הוא לכבד את חבירו ולהראות לו את חשיבותו, אין שום חילוק בין עני לעשיר ובין אורח הבא ממקום אחר לחבירו הדר בעירו, דסוף סוף על ידי שמזמינו לביתו הרי הוא מכבדו ומראה לו את חשיבותו. וזהו ממש לשונו של אחי המהר"ל שכתב "יכניסם לפעמים לביתו כדי לכבדם", "הרי דנקט להדיא דעיקר ענין המצוה הוא הכבוד שנותן לאורח, ולאו דוקא מילוי צרכיו.

ז) ולפי זה יש להבין גם את מה שהביא הפתחי תשובה (יו"ד סי' ס"ט סקי"ג) בשם ספר סולת בלולה", שכל מקום שהוזכר כיבוד אורחים היינו כגון בעלי תורה ובעלי שם טוב ומעשים טובים או עשירים שראוי לכבדם שאינם עושים רעה ולא הגרועים או הקבצנים שעוברים ושבים בשביל טרף ומזון שהם בכלל צדקה.

ולכאורה דבריו צריכים ביאור, דאי נימא דיסוד מצות הכנסת אורחים הוא לספק צרכיו של מי שחסר לו, מה לי אם האורח הוא בעל תורה ומעשים טובים או אדם פשוט, והרי גם במצות צדקה אין עצם החיוב תלוי במעלתו של העני, אלא בצרכיו. ומדוע לענין הכנסת אורחים יש לחלק בין אנשים הראויים לכבוד לבין הקבצנים העוברים ושבים.

אולם לפי המבואר בדעת אחי המהר"ל הדברים מאירים, דיש לחלק בין מצות צדקה, שעניינה מילוי חסרונו של הנצרך, לבין מצות הכנסת אורחים, שיסודה נתינת כבוד וחשיבות לאורח. ולפיכך שייך לומר שמצוה זו נאמרה בעיקר כלפי אנשים הראויים לכבוד, אף שאינם חסרים דבר מבחינה ממונית, ואילו הקבצנים העוברים ושבים כדי להשיג מזונם, עיקר החסד הנעשה עמהם הוא מדין צדקה, שמספק להם את צרכיהם. ונמצא שדברי הסולת בלולה מתיישבים היטב עם יסוד שיטתו של אחי המהר"ל, שעיקר מצות הכנסת אורחים אינו מילוי חסרונו של האורח, אלא הכבוד והחשיבות שמעניקים לו על ידי הכנסתו לביתו.

ח) ומאידך גיסא, מצינו ראיה לצד הראשון, דיסוד מצות הכנסת אורחים הוא מילוי צרכיו של האורח ולא נתינת כבוד גרידא, מדברי המנורת המאור (ח"א עמ' ל"ט) שכתב "והמשובח שבצדקה היא הכנסת האורחים, ושכרה גדול עד מאוד." הרי שהגדיר מצות הכנסת אורחים כחלק ממצות צדקה, ואף כמעלה המשובחת שבצדקה. ולכאורה מבואר מזה דעיקר עניינה של מצות הכנסת אורחים הוא לספק צרכיו של אדם החסר לו, וכשם שמצות צדקה יסודה במילוי חסרונו של העני, כך גם מצות הכנסת אורחים יסודה במילוי צרכיו של האורח, ולא בעצם הכבוד שנותנים לו. וזה כעין שיטת הרמ"א, שאין מקיימים מצות הכנסת אורחים בהזמנת חבירו לסעודה בעלמא, כיון שאין כאן מילוי חסרונו של הנצרך.